

Nr 155.

Av herr **Herou, m. fl.**, om skrivelse till *Kungl. Maj:t* angående återbördande till kronan av rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman m. m.

Förtrampad är den fattige, enskildes rätt och viktiga stats- och samhällsintressen skjutna åt sidan under det sekellånga tidsskede, då bruks- och sågverkskapitalet lagt under sig betydande och värdefulla vidder i vårt lands nordliga och mellersta län.

Benämningen kronodonationer på åtgärder för stödjande en gång i tiden av vår bruksindustri vittnar ju redan om dessa avhända vidders och naturtillgångars ursprungliga ägare och rättsinnehavare. Inga domstolsutslag, som tid efter annan frändömt å bolagsjord bosatta åbor deras rätt eller underkänt kronans och det allmännas anspråk, ha kunnat utplåna om än fördunkla de gentemot bruks- och sågverksbolagen auförda rättsgrunderna, och följaktligen hör frågan om dessa ägande- och förfoganderättsförhållanden till de spörsmål, som ständigt tilltvinga sig talan inför offentlighetens forum och riksdagens uppmärksamhet.

Särskilt i Värmland, Dalarne och Norrland äga de alltjämt obehövlig aktualitet. För över ett århundrade sedan tog avvitrningen i Norrland sin början. Den avsåg visst nyttjande av kronan tillhörig skogsmark i och för utövning av fri odlingsrätt, d. v. s. nyttjanderätt, varmed även följde rätt till avverkning. Att ingalunda en fullständig enskild äganderätt till sådana avmätta områden stipulerades framgår även därav, att försäljningsrätten i fråga om sådan mark i övre Norrland var begränsad med hänsyn till vikten av skogsbeståndets bevarande. Avvittringens ursprungliga syfte, något som aldrig kunnat bestridas, var att stödja och främja odling och bosättning i dessa glest befolkade nejder, således uppenbart ett prisvärt sambällsändamål. Genom sågverksindustriens tillskansning på olika vägar och med ofta ohederliga medel av den avvitrade jorden förrycktes emellertid det ursprungliga syftet till skada för den fasta jordbrukande befolkningen och till förfång för en sund social utveckling.

Vad Värmland beträffar åsyftade avvitrningen avmätning av kronans egendom från enskildas ägor. Helt fullföljd blev aldrig denna avmätning och där avvitrning till kronoallmänning uteblivit, har bolagskapitalet hållit sig framme och lagt sin egennyttas hand på vidsträckta, under årens lopp alltmer vinstgivande områden. Särskilt det mäktiga Uddeholmsbolaget har förstått att förvrída och förhåla avvitrning. De värmändska hemmansskogarna, som ursprungligen varit allmän egendom, ha sålunda småningom fastnat i bolagens händer, och vilka oerhörda tillgångar och därmed förenad, i alla orternas förhållanden förnimbar makt, som därigenom kunnat samlas hos ett fåtal bolagsherrar, framgår av en uppgift för ett par år sedan om bolagsägoviðdernas areal; ej mindre än 405,000 tunnland skog ägdes av Uddeholm. Därvid kommer även i betraktande storbolagens ringa intresse för odling av den åtkomna jorden. Det är ej mer än ett år sedan den norrländske sågverksmagnaten Kempe åter drog i härnad för sin oförgrípliga mening, att myrutdikning blott bör företagas för skogsväxt; Uddeholmsbolaget har t. o. m. förbjudit odling. I en alltmer skriande motsättning mot varandra träda således samhälls- och befolkningsintressen och privatkapitalistiska bolagsintressen.

Det reduktionskrav, som förhållandena själva i våra hårda tider då göra alltmer oavvisligt, både motiveras av nutidens behov och av gångna tiders fortgående och framgångsrika försök att medels förtolkning dölja eller underkänna jordegendoms ursprungliga natur eller avsikterna med sådan egendoms upplåtelse. Det har t. ex. påpekats, att Filipstads bergslag ägde större rätt till vissa områden än det ovannämnda Uddeholmsbolaget. Ett bergslag företrädde onekligen ett allmänintresse åtminstone i äldre tider. Inom bergslaget var skogsmark upplåten utslutande i syfte att medels tillgång på bränsle främja tackjärnstillverkningen vid bergsmännens hyttor, men vissa dunkla manipulationer skönjas såväl bakom förfaranden av länsstyrelser som även bakom den kungliga förordning av år 1859, som löste sådan jord från skyldigheten att därå driva bruksrörelse, tills den slutligen rákade i den moderna bolagskapitalismens fasta grepp.

Utan att här närmare gå in på den rättsförvrídning, som segt försvarats av bolagens säkerligen välavlönade jurister, må här endast sammanfattande sägas, att den omtvistade jorden fram över en tvetydig besittningsrätt vrängts ur ursprungliga ägares och nyttjanderättsinnehavares händer till ett bolagens faktiska och gentemot rent rättsliga yrkanden synbarligen orubbliga innehav.

Först i våra dagar, då verkningarna av ovannämnda naturtillgångars överföring i orätt fång skärpas och mångdubblas genom deras på all

kontroll från det allmännas sida blottade exploatering genom kapitalstarka bolag, vilka fullständigt i arbets- och affärstekniskt hänseende revolutionerat bruks- och sågverksdriften, ha varnande röster höjts och ett livligare intresse ägnats de frågor och företæelser, som härmed stå i samband. År 1909 yrkade riksdagens dåvarande socialdemokratiska fraktion, bland vars medlemmar märktes även två ledamöter av den nuvarande regeringen, till och med expropriation i yttersta fall för att förverkliga syftet att återgiva det allmänna dess undandragna egendom. I upprepade socialdemokratiska motioner åren 1910, 1911 och 1912 framställdes yrkanden i samma riktning, som resulterade i tillsättande av en kommitté år 1913 med uppdrag att utreda innehavsvillkoren i fråga om lägenheter å rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman — allt för att vinna klarhet om lämpliga mått och steg i syfte att trygga gentemot bolagsväldet dessa lägenheter och hemmans innehavare. Tyvärr blev därvid icke själva kärnpunkten berörd, nämligen klarläggandet av kronans rätt till de åt industrien endast under förutsättning av fortsatt bruksdrift upplåtta »kronodonationerna». Trots påminnelser från riksdagen har ej heller kammarkollegium erhållit något särskilt uppdrag att vaka över kronans äganderätt.

Endast i förbigående antydande det sammanhang, vari en reduktion av kronans egendom och ett klart fastställande av rättsprinciper och ändamålsenlighet i detta avseende kan bringas med pågående socialiseringsutredning, samt vidare framhållande hur intresset för sådana spörsmål är oerhört större nu än för ett tiotal år sedan, tro vi oss kunna förvänta, att riksdagens socialdemokratiska parti och den socialdemokratiska regeringen skola vara beredda att konfirmera den övertygelse om vådorna av bolagsmaktens utbredning och åtroffning fordom och nu, som hävdades av 1910 års socialdemokratiska oppositionsparti. Argumenten för en reduktion ha sedan dess endast vuxit och de ha ytterligare understrukits av en f. d. ledamot av en socialdemokratisk regering, nämligen Bernhard Eriksson i en av honom år 1920 väckt riksdagsmotion. En undersökning torde då även böra göras rörande *lagligheten* av ovannämnda 1859 års förordning, av förordningen 1887, som stadfäste bruksägarnes »rätt» att under alla förhållanden behålla skatteköpta hemman samt av 1898 års förordning, som lösgjorde rekognitionsskogarne från bruksdriften och därigenom røjde ytterligare fri väg för skogsspekulationsaffärer.

Privatkapitalismens och bolagsjuristeriets framfart gentemot av bolagsmakten hårt trängda klienter måste stävjas samtidigt med att den upprullar frågan om återbördande av allt vad med orätt blivit samhället

frånhänt. Vi stå inför en uppenbar samhällsfara, som även sprider och stegrar misstron gentemot statsmakters och domstolars opartiskhet och självständighet.

Men utom rättssynpunkterna böra även andra därmed jämbördiga motiv av ekonomisk och social natur påkalla riksdagens uppmärksamhet. Ett för landet viktigt produktionsändamål avsågs en gång att främja medels skogarnes upplåtelse åt bruksdriften. Nu mer än någonsin synes då tiden inne att kraftigt erinra om en fördunklad historisk rätt, som väl låter sig förenas med de nya utsikterna, som öppna sig för samhället att självt förverkliga grundtanken i de villkor till industriens och jordbrukets fromma, som fästes en gång vid rekognitionsskogarnes och de skatteköpta hemmanens överlåtelse för utnyttjande.

I en av herr Bernhard Eriksson år 1920 väckt motion framhåves denna viktiga sida av frågan. Jämte nyttjanderätten betonades tid efter annan just produktionsmotivet. För omkring hundra år sedan befallde Kungl. Maj:t utredning rörande den skogsareal, som verkligen krävdes för brukens behov. Alltid hävdades principen om hemmanens samband med bruksdriften — och påminnelser härom behövdes på grund av det florerande oblyga slöseriet i form av bortslumpning för några kronor och ören pr tunnland av vidsträckta områden — en sannskyldig bortskänkning och bortödsling av samhällsegendom. All juridisk-kapitalistisk spetsfundighet i försöken att tillvälla bolagen något slags »rätt» studsar tillbaka mot upprepade deklARATIONER. I en kunglig kungörelse av år 1811 fastslås, att rekognitionshemmanen skola förbli oskiljaktiga från de bruk, varunder de lyda, vilket innebar förbud för bruksägarna att för försäljning eller annat förfogande frånhända det allmänna dess rätt. År 1885 uttalar statsutskottet gentemot försök att även minska kronans ränta å rekognitionshemman, en ränta som efterträtt arrendeavgiften, »att staten har fullt fog att fortfarande fasthålla grundsatsen, att ifrågavarande hemman skola vara oskiljaktigt förenade med det verk, till vilket de blivit skattesålda». Det här uppställda kravet avsåg tydligen att stävja nedläggandet av hyttor och bruk och tendensen att göra hemmanen till föremål för ren affärsspekulation — en tendens som redan då avspeglade en samtidigt begynnande kapitalistisk koncentration och modernisering av bruksdriften. Det är således bolagen, som under en lång period exproprierat allmän egendom under en ständigt fortlöpande förvanskning av de ursprungliga äganderättsförhållandena, varvid bolagsjurister och domstolar tävlat i välvillig hjälpsamhet. Till belysning härav behöver blott påpekas, att 1898 års förordning stödde sig på några året förut avkunnade domstolsutslag, varigenom förbehållet i skatte-

köpsbrevet om hemmanens oskiljaktighet från bruket utplånades och återvinningensrätten underkändes.

Åtrotade äro ej mindre än 35,660 hektar, för vilken areal kronan uppbär en spottstyver av ett par tusen kronor. Envar torde då inse, att både rättsliga och samhällsekonomiska skäl kräva räfst och reduktion på områden av omätlig betydelse för landets näringsliv och arbetskrafts och kapitals *rätta* användning. Numera miljonvärden ha tack vare ett slappt, ineffektivt bevakande av det allmännas intressen kunnat åtkommas för praktiskt taget ingenting, och här berörda förhållanden giva en så drastisk bild av oefterrättlighet, att yrkanden på en förändring och korrigering alltmer vunnit gehör inom riksdagen.

En år 1920 av herrar Hansson i Rättvik och Ivar Vennerström väckt motion blev visserligen avstyrkt av tillfälligt utskott, utan att likväl återbördningskravet vid nedlagd drift eller skendrift på något sätt underkändes, och i anledning av den av herr Bernhard Eriksson samma år väckta motionen tillstyrkte andra lagutskottet »utredning snarast möjligt». I andra kammaren bifölls motionen, men avslogs i första kammaren. En av herr Vennerström år 1921 väckt motion med samma yrkande tillstyrktes av andra kammarens fjärde tillfälliga utskott och bifölls av andra kammaren, men avslogs även då av första kammaren, dock med knapp majoritet.

På grund av vad sålunda blivit anfört hemställes alltså,

dels att riksdagen måtte med stöd av redan kända fakta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förberedande åtgärder i syfte att till kronans fullständiga förfogande återbörd rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman, som med nyttjanderätt för produktionsändamål, särskilt bruksdrift, överlåtits åt enskilda men under tidernas lopp medels processer och på ohållbara bevis vilande domstolsutslag lagts under enskilda ägare med faktisk äganderätt,

dels att Kungl. Maj:t måtte i samband med socialiseringsnämndens undersökningar och i enlighet med de socialistiska arbetarpartiernas principiella krav vidtaga förberedande åtgärder för överförande i samhällets besittning av naturrikedomar, såsom malmgruvor, malintillgångar, vattenfall och skogar.

Stockholm den 21 januari 1922.

Viktor Herou.

K. Kilbom.

H. Molander.

Aug. Spångberg.

K. Verner Karlsson.

Rob. Samuelsson.